

Osnovne odrednice načela milosrđa u argumentativnome kontekstu

PETAR BODLOVIĆ

Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, Borongajska 83d, 10000 Zagreb

petar.bodlovic@yahoo.com

SAŽETAK: Temeljna je ideja rada pružiti osnovni prikaz tumačenja načela milosrđa (*principle of charity*) i ukazati na eventualne probleme koji se s njima mogu povezati. Načelo milosrđa, kao jedan od temeljnih metodoloških alata unutar kritičke diskusije, ukratko će biti smješteno u svoj originalni povijesni okvir, okvir filozofije jezika. To će poslužiti kao uvodna kontekstualizacija za njegov prikaz unutar argumentativnoga konteksta. Isprva će biti navedeno nekoliko općenitih definicija načela milosrđa da bi zatim predmet analize postali različiti aspekti njegove primjene. Primjenu pronalazi u početnoj procjeni diskursa, dijagramiranju, rekonstrukciji argumenta i određivanju inferencijskog standarda, a zapaženu ulogu igra i u sklopu povijesti filozofije. Drugi dio rada donosi sistematizaciju nekoliko temeljnih prigovora koji mogu biti upućeni načelu milosrđa. Prigovori variraju od općenitih (idealističnost, “kontekst”) do nešto užih, vezanih uz njegovu primjenu na konkretnim poljima. Neke su prigovore iznijeli kompetentni stručnjaci, a neki su skromni pokušaji autora ovoga rada. Razlika je eksplicirana citiranjem, ali je nesumnjivo i bez toga prilično uočljiva.

KLJUČNE RIJEČI: Neformalna logika, načelo milosrđa, kritička diskusija, analiza argumenta, načelo humanosti.

1. Osnovne odrednice načela milosrđa¹

Navođenje i kratko problematiziranje odrednica načela milosrđa (*principle of charity*), što je osnovni cilj ovog dijela rada, ne predstavlja ništa drugo nego pokušaj odgovora na jedno vrlo općenito pitanje. Radi se, naravno, o pitanju: “Što je to uopće načelo milosrđa?”. Prije pokušaja pružanja pomnijeg odgovora, valja istaknuti nekoliko određenja koja bi mogla donekle legitimirati strukturu samoga rada. Načelo milosrđa je, naime, jedno od filozofskih *načela*, jedan filozofski *princip*. No, ono nije načelo *deskriptivnoga* karaktera, primjerice termin kojim filozofi označavaju određene ontološke ili epistemičke prvotnosti tvrdeći pritom kako nešto zbiljski jest. Naprotiv, umjesto da tvrdi nešto o tome “kakve stvari jesu”, ono se u nešto drugačijem

¹ Cijeli je tekst neznatno izmjenjena i nadopunjena verzija *završnoga* rada izrađenoga pod mentorstvom prof. dr. sc. Zvonimira Čuljka i mr. sc. Dragane Sekulić. Autor se posebno zahvaljuje profesoric Sekulić na buđenju interesa za ovu temu i na korisnim komentarima.

kontekstu usmjerava na pitanje “kako stvarima pristupiti” nalazeći time, kao *normativna uputa*, mjesto unutar metodoloških okvira.² Ne treba tako čuditi što se kao metodološko pomagalo primjenjuje u više disciplina te, unutar istih, na više različitih razina. Upravo će zbog toga, prije obrade načela milosrđa u argumentativnom kontekstu (što se disciplinarno mahom veže uz neformalnu logiku), isto biti prikazano u okvirima filozofije jezika.

1.1. Načelo milosrđa u filozofiji jezika

Upravo u filozofiji jezika načelo milosrđa pronalazi svoju prvu formulaciju. Ona je konkretno povezana s člankom Neila L. Wilsona o referenciji iz 1959., ali svoju punu primjenu nalazi unutar teorije neodređenosti prijevoda, tj. radikalnog prevođenja (Govier, 1987: 133). Temeljnu zamisao primjene načela milosrđa u ovom kontekstu možemo predstaviti kroz “priču” koju nudi Willard V.O. Quine. Zamislimo određeno pleme koje živi na nekom egzotičnom i izoliranom području i terenskog lingvиста koji pokušava prevesti rečenice koje urođenici izgovaraju. S obzirom na to da ne poznaje njihov jezik, lingvist je osuđen na promatranje uporabe određenih jezičnih izraza u različitim okolnostima te uočavanje eventualnih pravilnosti. Koliko god uspješan bio u svom poslu, nesporno je kako uvijek postoji više mogućih interpretacija značenja pojedinih jezičnih izraza. Ono što Quine u tom slučaju sugerira jest prihvaćanje one varijante prijevoda koja će vjerovanja urođenika pokazati razumnima, istinitima ili da se izrazimo za Quinea značajnim terminom - koherentnima (Govier, 1987: 134). Pretpostavlja se da je mogućnost neodgovarajućeg prijevoda izglednija od mogućnosti besmislenosti urođeničkih vjerovanja i praksi pa je prikladno, s obzirom na naše nedostatno znanje, prijevodu pristupiti s pojačanim obzirom. Načelo koje zagovara takav pristup naziva se načelom milosrđa, a procjena poželjne razine obzira i empatije pri njegovoj primjeni varira kod različitih autora.

Osim Quinea, značajni teoretičar načela milosrđa unutar filozofije jezika je i Donald Davidson. Njihova su shvaćanja uglavnom pomirljiva. Davidson također naglašava da pri razumijevanju drugih moramo težiti najsmislenijoj i najrazumnijoj interpretaciji riječi i misli; valja pretpostaviti kako su njihova vjerovanja u najvećoj mjeri istinita³ (Tanesini, 2007: 33). Zanimljiva je činjenica, koju navodi Trudy Govier, kako se i Quine i Davidson u primjeni načela milosrđa brzo prebacuju s egzotičnog na “domaći” teren. Načelo milosrđa nema jedinstvenu primjenu pri interpretaciji govornika čiji jezik uopće ne razumijemo jer jezična nesuglasja postoje i unutar iste jezične zajednice. Pitanje koliko se njegova primjena u dvama

² Načelo milosrđa ima epistemičku funkciju na način da u kritičkoj diskusiji pomaže spoznati kakav je točno argument ponuden, kakav on “jest”, ono pomaže dosegnuti “istinu o argumentu”. U tom bi se smislu možda moglo tvrditi kako načelo milosrđa ukazuje na to “kakve stvari jesu”. Pa ipak, takvo je znanje (ako ga imamo) tek posljedica njegove primjene, što ga ipak čini metodološkim pomagalom. Načelo milosrđa sugerira “kako tezi/argumentu pristupiti” kako bismo izbjegli promašiti “što ona/on jest”.

³ Radi terminološke jasnoće nije na odmet spomenuti kako Davidson o istom zahtjevu govori i u terminima “načela racionalne akomodacije” (*the principle of rational accomodation*) (Malpas, 2009).

slučajevima razlikuje nije od presudne važnosti za ovaj rad. Pretpostavimo tako da se razgovorna razmjena događa na “domaćem terenu” i da se samim tim sugovornici na jezičnoj razini savršeno dobro razumiju. Pretpostavimo također da ih je izrazito zaintrigirao određeni problem te da o njemu igrom slučaja imaju sasvim oprečna stajališta. Pitanje koje sada valja postaviti jest: “Od kakve pomoći može biti načelo milosrđa ako su dvije osobe voljne započeti kritičku diskusiju i ozbiljno argumentirati?”.

1.2. Načelo milosrđa u argumentativnome kontekstu

Prije svega bi trebalo definirati kritičku diskusiju i praksu argumentiranja. Osnovni je cilj kritičke diskusije dosezanje istine o njezinom predmetu. To je izrazito važno naglasiti jer su sudionici diskusije ujedinjeni u zajedničkom cilju i međusobna kontriranja nisu u službi međusobnog diskreditiranja. Upravo se zato kritička diskusija (ili kritički dijalog) često definira u odnosu na eristički dijalog u kojem su strane uistinu suprotstavljene ne želeći drugo nego pobijediti u raspravi. Argumentacija kao vrsta razgovorne razmjene u kojoj je cilj uvjeriti sugovornika (oponenta) u istinitost neke teze neodvojivo je vezana uz kritičku diskusiju. Štoviše, ona je prema Emeereu i Gootendorstu nezaobilazan stadij kritičke diskusije⁴ (prema: Walton, 1998: 47).

Na koji način onda, u okvirima kritičke diskusije i argumentiranja, definirati načelo milosrđa i razmatrati njegovu primjenu? Generalna je težnja identična onoj iz filozofije jezika: autora i građu, s obzirom na dane okolnosti, valja shvatiti u najboljem svjetlu. Pa ipak, dok se u filozofiji jezika radilo o težnji za adekvatnim prijevodom jezičnih izraza putem pretpostavke o istinitosti vjerovanja njihovih izricatelja, u ovom se slučaju radi o definiranju poželjnog pristupa proponentovoj tezi ili njegovu argumentu. Pri interpretaciji je potrebno autora i njegov argument shvatiti u najboljem mogućem svjetlu, u smislu koji ga čini najrazumnijim i najprikladnijim kontekstu u kojem je iznesen.⁵ Pozadinsku pretpostavku općenite naravi koja je uočljiva u svim inačicama načela milosrđa lijepo izražava Jonathan Berg, napominjući kako moramo pretpostaviti da proponent/sugovornik nije zakinut u općem znanju te da je dovoljno racionalan da ne izriče besmislene tvrdnje ili apsurdne inferencije (prema: Walton, 1996: 213). Velik broj teoretičara kao jednu od najpotpunijih načelnih karakterizacija navodi onu Michaela Scrivena koja glasi:

⁴ Radi se, točnije, o trećem stadiju. Prema navedenim autorima kritička diskusija ima četiri stadija: (i) konfrontacijski stadij, (ii) stadij “otvaranja”, (iii) argumentacijski stadij, (iv) konkluzijski stadij (prema: Walton, 1998: 47).

⁵ Kako bi težnja da se argument shvati u najboljem svjetlu bila donekle jasnija, potrebno je spomenuti što se inače smatra “dobrim argumentom”. Argument se po svojoj strukturi sastoji od premisa i konkluzija. Njegovu je uvjerljivost moguće promatrati s dva različita aspekta: (i) aspekt istinitosti premisa, (ii) formalni aspekt logičke snage. Ta su dva aspekta u principu neovisna, a kad su oba zadovoljena riječ je o “dobrom argumentu”. U tom slučaju iz istinitih premisa slijedi konkluzija koja je *nužno* ili vrlo *vjerojatno* istinita.

(...) načelo milosrđa zahtjeva da podarimo prednost prije najboljoj, a ne najgoroj mogućoj interpretaciji materijala koji proučavamo. Načelo milosrđa je više od samog etičkog principa, ali je u najmanju ruku to. Ono zahtjeva da budeš pošten ili pravedan u svojim kritikama. One mogu biti izražene na žustriji način, ukoliko je to primjereno; mogu uključivati zaključke o kompetenciji, intelektualnoj razini ili savjesnosti osobe koja je iznijela argument, a da pritom zaista budu opravdane u pojedinim slučajevima. Ali tvoja kritika ne smije biti nepoštena; ne smije stjecati prednost na pukim jezičnim lapsusima ili izvlačiti značajnu poantu iz neke irelevantne koja nije ni približno dobro izložena. (prema: Woods, 2004: 222)

Ovako općenito formuliranom načelu milosrđa neki autori pripisuju općenitu kritiku. Radi se o sveprisutnom pozivanju na kulturni relativizam (interpretativni imperijalizam) (Baggini, Fosl, 2010: 116). Možemo li ikada zaista znati, pitaju se ovi autori, da tezu/argument interpretiramo na najbolji mogući način? Socio-kulturni kontekst itekako uvjetuje poimanje najboljeg tumačenja, a između naših shvaćanja i shvaćanja sugovornika može postojati nepremostiv rascjep. Dapače, teorijski je moguće pomisliti da naša najbolja (etnocentrička) interpretacija bude baš ona najgora moguća iz perspektive sugovornika. Jedan od uobičajenih odgovora na ovaj prigovor jest pozivanje na filozofsko načelo *ceteris paribus* koje je ustvari antecedent koji glasi “akko su sve druge stvari iste” (Baggini, Fosl, 2010: 81). Umetanjem *ceteris paribus*a izbjegava se prethodna kritika načela milosrđa jer, jednostavno, sve druge stvari nisu bile iste. Ako sugovornici nisu dijelili isti skup relevantnih značenja koji bi omogućio procjenu najpovoljnije interpretacije teze/argumenta, tada se načelo milosrđa jednostavno nije moglo primijeniti. Nema prostora za kritiku jer nije zadovoljen uvjet da bi se za njim uopće posegnulo.

Osim pitanja o tome kako znati da je neka interpretacija najpoštenija, postavljaju se i pitanje “granice” tog poštenja, tj. koliko blagi, tolerantni i dobrohotni trebamo biti pri interpretaciji tuđih teza/argumenata. Kao dva temeljna odgovora na posljednje pitanje, također preuzeta iz filozofije jezika, nameću se koncepti “jakog milosrđa” i “umjerenog milosrđa”. “Jako milosrđe” sugerira nam da tumačimo sugovornikove tvrdnje kao istinite i argumente kao dobre, iako postoji evidencija da to baš i nije tako. Tim putem tvrdnje sugovornika približavamo nama prihvatljivim vjerovanjima. Takvo gledište nosi sa sobom priličan broj problema od kojih Govier posebno napominje (i) neosnovanu manipulaciju empirijskom građom te (ii) prijeporno previđanje “drugosti” drugih umova. “Jako milosrđe”, kako je to lijepo rečeno, “pretvara pretpostavku o racionalnosti drugih u zapovijed, umjesto da stoji u funkciji tek jednog interpretacijskog čimbenika” (Govier, 1987: 151). Ista autorica također navodi kako ovako shvaćeno načelo milosrđa dovodi u pitanje vlastitu smislenost s obzirom na to da poprilično dokida kontekst u kojem funkcionira. Teško je govoriti o kritičkoj diskusiji ako je temelj čitave razmjene ublažavanje ili dokidanje svakog istinski drugačijeg razmišljanja.

Ove i slične kritike donekle opravdavaju pribjegavanje “umjerenom milosrđu”, koje sadržajno odgovara Scrivenovoj definiciji koja glasi da treba težiti dobrohotnom tumačenju proponentovih tvrdnji/argumenata, no granica naše dobre volje određena je jasnim empirijskim pokazateljima. Drugim riječima, proponentove

tvrdnje su plauzibilne, njegovi argumenti dobri, a on je racionalan – sve dok se ne dokaže suprotno! Govier navodi i zanimljivu zamisao koja kaže da je “umjerenom milosrđe” zapravo apliciranje “načela suradnje” Herberta Paula Gricea na samog interpretatora (Govier, 1987: 149). Ako prihvatimo njezino stajalište, onda možemo pretpostaviti da načelo milosrđa glasi: “Učinite svoju interpretaciju govornikovih riječi (argumenata) primjerenom razini na kojoj se pojavljuje, prihvaćajući svrhu i smjer razgovorne (argumentativne) razmjene u kojoj sudjelujete!”. Formuliranje načela milosrđa uz pomoć razgovornih pravila (koja tvore načelo suradnje) dovodi do zahtjeva za tumačenjem govornikovih riječi (argumenata) kao istinitih, primjereno informativnih, relevantnih i jasnih.⁶ Shvaćeno na ovaj način, načelo milosrđa nije tek “osvijestena” metodološka uputa o pristupu tezama/argumentima u strogoj kritičkoj raspravi. U ovom slučaju “milosrđe” predstavlja i implicitnu (“neosvijestenu”) pretpostavku koja otvara mogućnost uobičajenih, svakodnevno prisutnih komunikacijskih obrazaca. Pritom prvenstveno mislim na komuniciranje putem razgovorne implikature. Shvaćanje izvornog smisla govornikovih riječi, unatoč tomu što same riječi upućuju na drugačiji smisao, objašnjava se *našom* pretpostavkom da se *govornik* pridržava načela suradnje! Na interpretatoru je, dakle, da pretpostavi kako je govornik istinoljubiv, informativan, relevantan i jasan. Ako prihvatimo Govierinu definiciju, slijedi da je upravo primjena načela milosrđa nužan uvjet funkcioniranja razgovorne implikature.

Dosad su spomenute dvije osnovne razine primjene načela milosrđa koje imaju svoje disciplinarnе korelate: filozofiju jezika i (uglavnom) neformalnu logiku. Nakon što je dana uvodna slika o tome što načelo milosrđa predstavlja u argumentativnom kontekstu, pažnja će biti usmjerena na različite aspekte primjene načela unutar njega. Dakle, na kojim to sve razinama tumačenja teze/argumenta načelo milosrđa obavlja svoju metodološku zadaću?

1.2.1. ODREĐIVANJE DISKURSA

Prva razina primjene povezane s argumentacijom ne znači nužno analizu same argumentacije. Kako bismo građu shvatili u najboljem mogućem svjetlu, potrebno je u početku odrediti njezinu narav i smjestiti je u odgovarajući diskurs. On ne mora nužno biti argumentativan. Određeni tekst autora ili monolog govornika ne mora biti *argumentiranje* u prilog neke teze, već primjerice, iznošenje mišljenja, *objašnjavanje* rečenog ili nizanje bliskih asocijacija, može biti puka ironična opaska, postmoderna eklektička provokacija ili pak pjesničko “umiranje u ljepoti”. Ovisno o tome iz kojega kuta pristupimo građi, ona će imati različitu uvjerljivost. Zato tre-

⁶ Griceovo je “načelo suradnje” izvorno formulirano za govornika te glasi: “Učinite svoj razgovorni doprinos primjerenim razini na kojoj se pojavljuje, prihvaćajući svrhu i smjer razgovorne razmjene u kojoj sudjelujete!” (prema: Govier, 1987: 148). Ono sadrži i četiri temeljne kategorije (razgovorna pravila): (i) kvaliteta (govori istinu), (ii) kvantiteta (budi informativan), (iii) relacija (budi relevantan), (iv) modalitet (budi jasan).

ba, u skladu s načelom milosrđa, kao okvir promatranja i analize prihvatiti onaj diskurs unutar kojega građa najviše dobiva na jakosti, smislenosti i razumnosti.

Ovo je jedan od temeljnih aspekata načela milosrđa i John Woods smatra kako je, uz spomenuto Scrivenovo shvaćanje, najprisutniji u teorijama argumentacije. Određenje diskursa nije uvijek jednostavan posao pa autori smatraju zadovoljavajućom već i generalnu prosudbu radi li se o argumentativnom ili pak ne-argumentativnom. Kriterij prosudbe su, tzv. “indikatori inferencije” u čijemu se izostanku diskurs određuje kao ne-argumentativan⁷ (prema: Woods, 2004: 221). No, ni “indikatori inferencije” nisu uvijek jamac pouzdane procjene diskursa što znači da primjena načela milosrđa u ovom kontekstu sigurno nije bez problema.⁸

1.2.2. DIJAGRAMIRANJE

Načelo milosrđa igra važnu ulogu i pri dijagramiranju argumenta. Tehnika dijagramiranja jedno je od osnovnih oruđa u neformalnoj logici i teorijama argumentacije, a služi za analizu strukture argumenta i njezin pregledan prikaz (Walton, 1996.). U literaturi je uvriježeno poimanje četiri temeljna tipa argumenta po njihovoj unutaršnjoj strukturi: (i) serijski, (ii) vezani, (iii) konvergentni, (iv) divergentni argument. Za temu kojom se bavimo nužan je kratak opis i usporedba vezanog i konvergentnog argumenta.

Pitanje o strukturi argumenta pitanje je o međuodnosu njegovih premisa i konkluzije. U slučaju vezanog argumenta određeni broj premisa podupire konkluziju samo ako su premise udružene. Nijedna premissa uzeta zasebno ne bi joj bila dovoljna potpora. Kao primjer možemo uzeti jedan kategorički silogizam iz tradicionalne logike.

“Svi studenti filozofije imaju neobičnu osobnost, a Marijan je student filozofije.

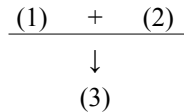
Dakle, Marijan ima neobičnu osobnost.”

U ovom trenu istinitost premisa i konkluzije nije relevantna. Važno je uočiti samo da konkluzija ne slijedi ako premise promatramo zasebno. Primijenjujući tehniku dijagramiranja, prethodni argument izgledao bi na sljedeći način:

- (1) Svi studenti filozofije imaju neobičnu osobnost
- (2) Marijan je student filozofije
- (3) Marijan ima neobičnu osobnost.

⁷ Indikatori inferencije *jezični* su izrazi koji upućuju na prisutnost argumentiranja, zaključivanja, inferencije. Kako se argumenti/zaključci sastoje od premisa i konkluzija, indikatori inferencije dijele se na: (i) indikatore premisa (primjerice “jer”, “zbog toga”, “pod pretpostavkom” itd.), (ii) indikatore konkluzije (primjerice “dakle”, “stoga”, “tada”, “slijedi” itd.).

⁸ Problematiku granice između argumentativnog i objašnjavačkog diskursa, kao i nedostatnost “indikatora inferencije” za određivanje, obrađuje Walton u svojem djelu *Argument Structure: A Pragmatic Theory*. Kao što postoji problem miješanog diskursa u kontekstu argumentacije, postoje brojni primjeri u kojima je teško razdvojiti argument od objašnjenja. Autori često vlastite tvrdnje opravdavaju upravo na način da ih objašnjavaju (Walton, 1996: 43).

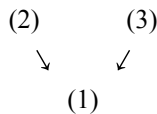
Konvergentni su argumenti pak drugačije strukture jer njihove premise podupiru konkluziju bez međusobne “pomoći”: svaka je premisa jedan neovisan razlog. Promotrimo sljedeće tvrdnje i pripadajući dijagram.

“Dvanaestogodišnji Marijan ima neobičnu osobnost. On detaljno poznaje biografije svih živućih hrvatskih političara. Sklon je, također, nekontrolirano briznuti u plač svaki put kad čuje glazbu s radijske postaje.”

(1) Dvanaestogodišnji Marijan ima neobičnu osobnost

(2) Marijan detaljno poznaje biografije svih živućih hrvatskih političara

(3) Marijan nekontrolirano brizne u plač svaki put kad čuje glazbu s radijske postaje.

Potpuno je jasno kako neobična ljubav prema političarima i rijetko viđena plačljivost predstavljaju odvojene razloge za vjerovanje u specifičnost Marijanove osobnosti. Marijan bi ostao osobenjak i u slučaju da se bilo koja od premisa pokaže neistinitom.

Kakve veze čitava ova priča ima s načelom milosrđa? Ponavljam kako se njegovom primjenom argument nastoji shvatiti u najjačem mogućem svjetlu. Prilikom dijagramiranja argumenta često se nailazi na granične slučajeve kojima je teško egzaktno odrediti strukturu. Kako su vezani i konvergentni argument drugačije strukture i time iz drugačijih “resursa” crpe svoju uvjerljivost, postavlja se pitanje hoćemo li interpretirati pojedini granični slučaj kao vezani ili konvergentni argument? Teško je prosuditi što je “milosrdnije” u takvoj situaciji. Van Emmeren i Grootendorst sugeriraju primjenu strategije “maksimalne argumentacijske analize” (*principle of maximally argumentative analysis*) pri kojoj se granični slučaj argumenta tumači konvergentnim jer će tako snazi svakog pojedinog razloga biti posvećena odgovarajuća pažnja (prema: Walton, 1996: 212). Isti autori ipak “načelo maksimalne argumentacijske analize” odvajaju od načela milosrđa. Smatraju kako je pitanje milosrđa pitanje neke druge razine. Dvojba je jasna. Konvergentni argumenti s jedne strane nude više razloga od kojih svaki ima (malu) argumentacijsku snagu, dok vezani argumenti s druge pak strane obično bivaju logički snažniji, iako nude tek jedan neposredan razlog za prihvaćanje konkluzije.

Pokušat ću spomenutu problematiku ilustrirati primjerom.⁹ Zamislimo suočavanje sa sljedećim argumentom:

“Slušanje popularnih *trash-estradnjaka* podrazumijeva uživanje u lošim tekstovima i teško probavljivim melodijama. Loši će tekstovi odbiti intelektualce, a pojedinci rafiniranog glazbenog ukusa teško će podnijeti jeftine melodije. Stoga je teško vjerovati da su ovakvi pojedinci vjerna publika *trash-estradnjaka*.”

Izdvojiti ću sada premise (razloge) i glavnu konkluziju (tezu) te ih, prateći kronologiju teksta, numerirati:

- (1) Slušanje *trash-estradnjaka* podrazumijeva uživanje u lošim tekstovima
- (2) Slušanje *trash-estradnjaka* podrazumijeva uživanje u lošim melodijama
- (3) Loši će tekstovi odbiti intelektualce
- (4) Loše će melodije odbiti pojedince rafiniranog glazbenog ukusa
- (5) Intelektualci i pojedinci rafiniranog glazbenog ukusa nisu vjerna publika *trash-estradnjaka*.

Kako bi dvojba o kojoj je riječ bila jasnije izložena, valja ovom prilikom navesti i prešućene premise (podkonkluzije), iako su one u ovom argumentu prilično očite pa za takvim postupkom *inače* i ne bi bilo potrebe.

(A) Intelektualci neće slušati *trash-estradnjake*

(B) Pojedinci rafiniranog glazbenog ukusa neće slušati *trash-estradnjake*.

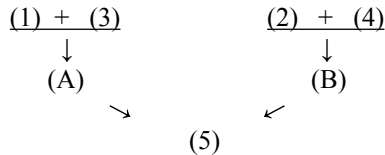
Zbog čega bi ovaj argument predstavljao granični slučaj? Mnogo toga ovisi o načinu na koji interpretiramo glavnu konkluziju (tezu). Ukoliko je proponent htio poručiti kako *nit*i intelektualci *nit*i ljubitelji sofisticiranije glazbe (konjunkcija nijekova) nisu poklonici *trash-estradnjaka*, tada je primjerenije argument tumačiti kao *vezani*.

$$\begin{array}{ccc}
 \underline{(1) + (3)} & & \underline{(2) + (4)} \\
 \downarrow & & \downarrow \\
 (A) & + & (B) \\
 \hline
 & \downarrow & \\
 & (5) &
 \end{array}$$

Naime, u slučaju da je konkluzija konjunkcija dvaju nijekova (“Intelektualci *nisu* poklonici *trash-estradnjaka*” i “Pojedinci rafiniranog ukusa *nisu* poklonici *trash-estradnjaka*”), tada je ona neistinita ako je neistinit već jedan njezin konjunkt. Dovoljno je, primjerice, pokazati kako zamjetan dio intelektualaca “podržava” *trash-estradnjake* i konkluzija je u potpunosti osporena. Ovako shvaćena konkluzija i semantika konjunkcije sugeriraju vezanu strukturu argumenta. Kao što je za neistinitost konjunkcije dostatna neistinitost *jednog njezinog člana*, tako je za osporavanje konkluzije (teze) vezanog argumenta dostatno osporiti *jednu premisu* unutar

⁹ Na ovom se mjestu autor posebno zahvaljuje mr. sc. Dragani Sekulić koja mu je, na gotovo identičnom primjeru, ukazala na povezanost osnovnih tipova strukture argumenta i semantike osnovnih logičkih operatora.

glavnog razloga. No, postoji i druga mogućnost. Možda je proponent sve skupa zamislio nešto drugačije. Mogao je lako tvrditi kako *nije slučaj* da su intelektualci i osobe rafiniranog glazbenog ukusa poklonici *trash-estradjaka*. Time bi njegova konkluzija (teza) bila nijek konjunkcije, a ne konjunkcija nijekova. U tom je slučaju argument primjerenije tumačiti *konvergentnim*.

U slučaju da je konkluzija nijek konjunkcije (“Nije slučaj da: ‘Intelektualci su poklonici *trash-estradjaka*’ i ‘Pojedinci rafiniranog ukusa poklonici su *trash-estradjaka*’”), ona biva ekvivalentna disjunkciji nijekova. Drugim riječima, ovako shvaćena konkluzija istinita je *bilo da* (i) intelektualci ne preferiraju *trash-estradjake*, *bilo da* (ii) od *trash-estradjaka* zaziru pojedinci rafiniranog glazbenog ukusa. Jasno je, stoga, prema semantici disjunkcije, kako je konkluzija neistinita jedino u slučaju da su oba disjunktka neistinita. Osporavanje jedne neposredne premise za konkluziju ne vodi i osporavanju konkluzije. Ovako razumijevanje proponentove teze i semantika nijeka konjunkcije (ekvivalentna semantici disjunkcije nijekova) sugeriraju konvergentnu strukturu argumenta. Zaziranje intelektualaca i zaziranje ljudi rafiniranog glazbenog ukusa dva su odvojena razloga za vjerovanje u proponentovu tezu.

Pouka ovog primjera u osnovi je jednostavna: nije posve jasno kojoj se interpretaciji strukture argumenta treba prikloniti. Argument se može legitimno tumačiti i kao vezani i kao konvergentni. Vrijedi uočiti kako strukturalna problematika ima svoje semantičke korijene. Raspisivanje različitih složenih struktura argumenta nije samo sebi svrha, već proizlazi iz potrebe da se precizno pronikne u njegove tajne. U ovom je slučaju mogućnost različitih shvaćanja strukture argumenta posljedica dvosmislenosti konkluzije (teze). Načelo milosrđa sadrži u sebi jasnu empirijsku komponentu i kada bi postojao način da se dvosmislnost konkluzije razriješi, ono bi nalagalo shvaćanje argumenta u strukturalnoj inačici koja konkluziju (tezu) vjernije odražava. To bi bio, u interpretacijskom i grafičkom smislu, put “odozdo prema gore” (s konkluzije na strukturu). Ako pak nismo u stanju doći do dodatnog podatka o tome što je proponent zaista mislio pod svojom tezom, ostajemo suočeni s interpretacijskom dvojbom. Može li načelo milosrđa tu dvojbu razriješiti? Na to je pitanje teško odgovoriti. Ono što, ipak, postaje očito jest otvaranje novog *smjera interpretacije*. Interpretatoru je sada otvoren put “odozgo prema dolje”, od strukture argumenta k značenju konkluzije. U skladu s vlastitim uvjerenjem o tome koja struktura više pridonosi snazi argumenta, interpretator je pozvan djelovati u skladu s načelom milosrđa i konkluziju (tezu) protumačiti na jedan ili drugi način.

1.2.3. REKONSTRUKCIJA ARGUMENTA

Rekonstrukcija argumenta je prirodni nastavak postupka dijagramiranja. U nju se upuštamo ako prilikom dijagramiranja uočimo prisutnost prešućenih premisa, tj. nekog implicitnog materijala značajnog za argument. Takvi argumenti nazivaju se entimemima, a proces ekspliciranja implicitnog i njihove nadopune naziva se rekonstrukcijom.

Primjena načela milosrđa u rekonstrukciji argumenta usko je povezana s njegovom primjenom pri dijagramiranju. Dok se u prethodnom slučaju milosrđe zalagalo da argument bude interpretiran u svojoj jačoj strukturalnoj inačici – gdje su dijelovi strukture bili jasni, ali je trebalo razumjeti njihov međuođnos, sada se postavlja pitanje o najboljoj interpretaciji prikrivenih strukturalnih elemenata s ciljem ispravnog razumijevanja. Nicholas Rescher, kome dugujemo i prvu formulaciju načela milosrđa u kontekstu analize argumenta, tvrdi kako pri nadopunjavanju entimema trebamo učiniti argument valjanim, a njegove premise istinitima u mjeri u kojoj je to moguće (Walton, 1996: 211). Douglas Walton navodi i važno shvaćanje Soccia i Barryja o načelu milosrđa kao pravilu racionalne rekonstrukcije koje nalaže da “kad god su dvije moguće interpretacije argumenta jednako izgledne, valja odabrati onu koja najviše snaži argument” (prema: Walton, 1996: 211-212). Zanimljivo je spomenuti, zbog kasnije kritike, kako ni ovdje nema suglasja na što se točno načelo milosrđa odnosi. Govier, primjerice, prihvaća načelnu formulaciju Soccia i Barryja, ali uvodi i značajnu promjenu, a to je da cilj nije težiti nadopuni koja će entimem učiniti zaista *najjačim*, već nadopuni koja će ga najviše *približiti kontekstu* u kojem je iznesen. Upravo ovaj zaokret može biti temelj za razlikovanje načela milosrđa i “načela humanosti” (*principle of humanity*), što će biti temom završnog dijela rada.

1.2.4. ODREĐIVANJE INFERENCIJSKOGA STANDARDA

Posljednja funkcija načela milosrđa u kontekstu formalne analize argumenta veže se uz procjenu inferencijskog standarda. U tom slučaju je načelo milosrđa prilično naslonjeno na problem racionalnosti zaključivanja prisutan u epistemologijskim raspravama.¹⁰ Predstavljajući poželjan pristup argumentu, Govier navodi šest ra-

¹⁰ Problem racionalnosti tiče se težnje za ekspliciranjem i određivanjem standarda po kojem bi se prosuđivala racionalnost/utemeljenost naših inferencija. Na tom su planu bile posebno plodne rasprave o problemu indukcije. Racionalnost deduktivnih zaključaka zagarantirana je *konkluzivnošću*, no postoji li racionalan razlog da vjerujemo induktivnim zaključcima? Odgovori na ovo pitanje variraju, ali je za ilustraciju primjene načela milosrđa u određivanju inferencijskog standarda možda najslikovitiji onaj Wittgensteinov. On, naime, tvrdi kako je čitav problem iracionalnosti indukcije utemeljen u jezičnoj zavrzlam. Kritičari indukcije ovaj tip zaključka proglašavaju iracionalnim pretpostavljajući riječju “racionalno” deduktivni standard racionalnosti. Wittgenstein njihovo osporavanje indukcije smatra trivijalnim. Konkluzija da je indukcija iracionalna ekvivalentna je iskazu da indukcija nije dedukcija. Indukciji time uopće nije pružena prilika da obrani svoje “inferencijsko dostojanstvo”. Racionalnost pojedinih induktivnih zaključaka primjerenije je procjenjivati u odnosu na induktivni standard prislanjajući ih na neke paradigmatičke oblike indukcije (Black, 1972.). Drugim riječima, induktivni zaključci mnogo bolje prolaze ako primijenimo načelo milosrđa te ih sagledamo unutar primjerenijeg inferencijskog okvira.

zina njegove analize.¹¹ Na svim je razinama primjenjivo načelo milosrđa. No, posljednja razina na kojoj odlučujemo koji inferencijalni standard trebamo upotrijebiti u tumačenju argumenta može zavesti u neopravdanu kritiku. Moglo bi se reći kako je u tom slučaju načelo milosrđa istovjetno znanju o prirodi argumenta/zaključka, dokaznoj građi koja ga opravdava i time, u krajnjoj liniji, njegovoj uvjerljivosti. S druge strane, prema većini autora načelo milosrđa *samo po sebi* nema nikakve veze s takvim znanjem! To izrijeком navodi Mark Vorobej kad kaže da “načelo milosrđa, primjerice, ne kaže ništa o čimbenicima koji pridonose snazi argumenta” ili o tome “koliko je dokazne građe potrebno da bi se nekoga s pravom uvjerilo u točnost bilo koje ponuđene interpretacije” (Vorobej, 2006: 30-31). Ipak, kao što je rečeno, bila bi ovo neutemeljena kritika i izostanak primjene načela milosrđa na samu Govierinu tvrdnju. Načelo milosrđa uistinu ništa ne tvrdi o uvjerljivosti samog argumenta. Ono samo u skladu sa svojom načelnom intencijom i temeljem “vanjskog” znanja o specifičnostima različitih inferencijskih standarda bira promatrati argument sukladno onomu standardu koji mu omogućuje najveću uvjerljivost ili kontekstualnu prihvatljivost.¹²

1.2.5. PRIMJENA UNUTAR POVIJESTI FILOZOFIJE

Načelo milosrđa u kontekstu povijesti filozofije ukratko obrađuje Jorge J. E. Gracia. Ovaj autor filozofiju veže uz polemičarski pristup koji, za razliku od deskriptivne težnje povjesničara, nastoji ideje tumačiti i vrednovati (Gracia, 1992: 253). Jedna podvrsta polemičarskog pristupa je i apologija koja ne predstavlja ništa drugo nego obranu određenih ideja i mislilaca. Filozofi apologeti smatraju načelo milosrđa jednom od svojih temeljnih metoda. Ona, prema Graciji, počiva na dvama načelima: (i) pri interpretaciji valja vrijednosno izjednačiti “stare” i suvremene filozofe (pretpostavka da su njihova razmišljanja jednako vrijedna za rješavanje još uvijek aktualnih dvojbi), (ii) valja uvijek posegnuti za najsnažnijom mogućom interpretacijom¹³ (Gracia, 1992: 254). U ovom kontekstu posebno je upečatljivo Hughesovo opažanje da u odsutnosti sugovornika “imamo moralnu obavezu (...) prihvatiti najmilosrdniju interpretaciju njihovih riječi od onih interpretacija koje

¹¹ Razine su redom: (i) procijenimo sadrži li odlomak argument ili ne, (ii) u argumentativnim odlomcima odredimo premise i konkluzije, (iii) terminima i rečenicama s nejasnom referencijom odredimo približno značenje i referenciju te razlučimo doslovno i figurativno značenje, (iv) promotrimo sačinjavaju li premise i konkluzija argument ili je potrebna nadopuna implicitnim sadržajem, (v) ako treba dodati implicitni sadržaj odredimo o kojem se radi i kako ga artikulirati, (vi) odlučimo koji inferencijski standard trebamo upotrijebiti za snaženje argumenta (Govier, 1987: 141-142).

¹² Možda bi se moglo popularno reći da načelo milosrđa samo tvrdi “prihvati najbolje od ponuđenog”, ali samo po sebi ne pruža znanje zašto je jedan odabir bolji od drugoga. Vrijedi primijetiti da bi se kritika iznesena na ovom mjestu jednako (ne)uspješno dala primijeniti, primjerice, u kontekstu dijagramiranja.

¹³ Gracia navodi i da neki apologeti neopravdano “odskližu” s načela milosrđa u tzv. “načelo nepogrešivosti”.

kontekst omogućuje”¹⁴ (Hughes, Lavery, 2004: 62). Naša je obaveza prisutnija samim time što je u povijesti filozofije odsutnost druge strane prilično zagarantirana. To je i razlog zašto je za uporabu načela milosrđa u povijesti filozofije potrebno nešto više pozadinskoga znanja. Ako uistinu želimo shvatiti tezu/argument na najjači mogući način koji kontekst dopušta, valja prije svega upoznati taj “daleki” kontekst. Iz ovoga se iščitava potreba za takozvanom imanentnom kritikom koja podrazumijeva izniman napor i zalaganje. Kako to vidi Frederic C. Coplestone, za proučavanje povijesti filozofije potrebno je (i) upoznati povijesne okolnosti (tj. dinamiku i međuučjecaj ideja), (ii) poznavati relevantne crte autorove osobnosti i (iii) težiti užoj specijalizaciji (Coplestone, 1988.). Ponavljam, načelo milosrđa ni ovdje nema direktne veze sa znanjem, ali je znanje bolje i kontekstualno prihvatljivije interpretacije pretpostavka njegove uporabe. Možda se na nekoj razini može tvrditi da je zbog velike količine oprečnih interpretacija nataloženih kroz idejnu povijest te po definiciji udaljenog konteksta primjena načela milosrđa unutar povijesti filozofije ponešto otežana.¹⁵

2. Prostor za kritiku načela milosrđa

U prethodnom dijelu rada prikazane su šire odrednice načela milosrđa i njegove primjene u argumentativnom kontekstu. Spomenuti su također i neki prigovori čije je isticanje trebalo poslužiti rasvjetljavanju relevantnih nijansi i objašnjavanju načela milosrđa osporavanjem (neutemeljenih) kritika. Ipak, prikaz glavnih kritika predviđen je u ovom završnom dijelu rada prvenstveno radi sistematičnosti pregleda. Fokus će biti na prezentaciji i kratkom ocrtavanju kritika, a ne na njihovom ozbiljnom branjenju/osporavanju. Takav bi pothvat uvelike premašio realan doseg ovog rada.

Kritika načela milosrđa može se odvijati na općoj i užoj razini, donekle analogno mogućnostima definiranja. Općenita kritika načelu milosrđa spočitava informativnu prazninu i manjak sadržaja. Ideja koju načelo promiče može biti za svaku pohvalu, no ono i dalje ostaje samo putokaz gdje bi trebalo ići bez ikakvog konkretnog uputstva kako tamo stići. Načelo se smatra samorazumljivim, a zapravo mu nedostaje iole ozbiljna razrada.

¹⁴ Nastojanje obrane neprisutnog proponenta u filozofiji je prisutno mnogo prije rasprave o načelu milosrđa. Ono je izrečeno već i u nekim antičkim djelima, primjerice Platonovu dijalogu “Teetet” gdje Sokrat upozorava Teeteta kako nije pošteno tumačiti i pobijati Protagorino stajalište *homo mensura* u njegovu odsustvu. Nakon takve samokritične opaske Sokrat, zajedno s Teetetom, iznosi čitav niz tvrdnji s ciljem legitimacije Protagorinog shvaćanja znanja.

¹⁵ Problem primjene načela milosrđa unutar povijesti filozofije mogao se predvidjeti već i kod kritike njegova općega oblika pozivanjem na kulturni relativizam. U skladu s tamo sugeriranim rješenjem, moglo bi se reći da je skup Coplestoneovih uputa zapravo *ceteris paribus* za uspješnu primjenu načela u ovoj filozofskoj disciplini.

2.1. Prigovor idealističnosti

Govier kao jednu od kritika načela milosrđa navodi njegovu utemeljenost na idealističnom shvaćanju ljudske komunikacije. U cijeloj se priči *previše usredotočujemo* na racionalnost i međusobno “poštivanje” sugovornika, a *previđamo* činjenicu hotimičnih neutemeljenih uvjeravanja (Govier, 1987: 155).

Pitanje je koliko je ovakva kritika primjerena. Problem bi bio očit da načelo milosrđa ista tvrdi o ljudskoj racionalnosti ili racionalnosti/opravednosti samih tvrdnji i argumenata. To međutim nije slučaj. Ono je tek jedna inicijalna uputa, jedna metodološka alatka. Iako načelo milosrđa možda i počiva na idealističkim pretpostavkama, kritika previđanja činjeničnog jednostavno ne stoji. Dapače, granica inicijalnog idealizma pronalazi se nigdje drugdje nego u onom činjeničnom.¹⁶ Spomenuo bih, također, još jednu eventualnu neobičnost. Postavlja se pitanje: “Je li prigovor idealističnosti zapravo implicitna kritika zatvaranja načela milosrđa u racionalne okvire?”. No, kako kritizirati načelo milosrđa, kao metodološko pravilo unutar kritičke diskusije, za zanemarivanje, primjerice, erističkog dijaloga? Ako zamislimo njegovu primjenu u erističkom kontekstu, možemo očekivati samo dva ishoda: (i) načelo milosrđa neće funkcionirati ili će (ii) erističkom dijalogu “raditi o glavi” pokušavajući ga dokinuti i dijalog pretvoriti u *kritički*. Načelo milosrđa i eristički dijalog se isključuju. Kako onda kritizirati izostanak analize njihova zajedničkog života kad takav suživot jednostavno nije mogući?

2.2. Prigovor nedorečenosti “konteksta” i “relevancije”

U kojoj god inačici ga promatrali, načelo milosrđa zahtjeva uvažavanje konteksta pri interpretaciji argumenta. Često je upravo kontekst onaj čimbenik koji omogućava da se argument shvati kao dobar, a istovremeno ograničava moguću pristranost interpretatora. No, što je to, zapravo, kontekst? Ne radi li se tu o još jednom pojmu maglovitog značenja, a široke objašnjavaćke primjene? Koji su to kontekstualni čimbenici koji utječu na prikladnu interpretaciju teze/argumenta? Nekako se čini da to može biti apsolutno sve: trenutak ili mjesto izricanja tvrdnje, osobnost i karakter proponenta, razina njegova obrazovanja, šira cjelina djela ako interpretiramo odlomak, duh povijesnog razdoblja itd. Problem je što izdvajanje svih kontekstualnih faktora predstavlja pretjerano ambiciozan zadatak.¹⁷

Ovakva situacija otvara prostor manipulaciji kontekstom. Možemo pretpostaviti da svaki pojedinac s nešto mašte može pozivanjem na kontekst argument učiniti

¹⁶ Pretpostavka je, naravno, da je riječ o “umjerenom milosrđu”. Prigovori “jakom milosrđu”, koji su prilično slični onima što se ovdje obrađuju, već su spominjani u prethodnom dijelu rada.

¹⁷ O ambicioznosti takvog pothvata svjedoči i rasprava o deiktičkim (indeksičnim/okazionalnim) elementima unutar filozofije jezika. S obzirom na to da značenje (referencija) deiktičnih elemenata varira ovisno o kontekstu javlja se, primjerice, problem utvrđivanja istinosnih uvjeta rečenica koje ih sadrže. Čak ako se i pronade tehnički zadovoljavajući način formuliranja istinosnih uvjeta takvih rečenica, problem proizvoljnog ograničavanja kontekstualnih varijabli mahom ostaje otvoren (Lycan, 2012. [2008.]).

boljim nego što on to jest. Dapače, netko bi možda uspio i puku besmislicu “prodati” za nešto epohalno značajno. Kako bi se izbjegao prethodni problem, neki autori pribjegavaju pojmu “relevantnosti”: interpretacija argumenta određena je “relevantnim kontekstualnim čimbenicima”. Ipak, time se u strogo analitičkom smislu malo toga rješava. Pojam relevancije, koliko god mogao biti intuitivan, također nije ni približno jasno definiran (Woods, 2004: 221).

Čini se kako je ipak moguće izdvojiti neke relevantne interpretacijske čimbenike. Osvrnimo se, primjerice, na ono što je pouzdano relevantno: istinitost premisa i logička snaga argumenta koji tumačimo. Zamislimo, nadalje, hipotetičku situaciju u kojoj dotični argument možemo interpretirati na dva načina. Prva interpretacija čini premise istinitima, ali argument nije valjan, dok druga nudi valjan argument s neistinitim premisama. Nalazimo se u nedoumici. Nije jasno koju varijantu nalaže uporaba načela milosrđa (Govier, 1987: 148). Nije stoga samo problem u definiranju, identificiranju i navođenju relevantnih čimbenika, već i u nepostojanju njihove hijerarhizacije. Sve u svemu, relevancija je također teorijski problematična. Ako, na tragu prethodno rečenog, definiranje načela milosrđa “maglovitim” pojmom konteksta predstavlja problem, tada definiranje konteksta “maglovitim” pojmom relevancije zaista teško može predstavljati izlaz iz ove nevolje.

2.3. Prigovor dvoznačnosti: intencija proponenta i intencija argumenta

Imajući u vidu sve do sada spomenute inačice, spočitavanje višeznačnosti načelu milosrđa nameće se samo od sebe. Ipak, ako posegnemo za autoreferencijalnom primjenom i sagledamo načelo milosrđa njegovim vlastitim očima, ispada da je uistinu primjerenije govoriti o različitim razinama primjene nego o problematičnoj višeznačnosti spomenutog načela. Ipak, teško se oteti dojmu da načelne definicije ipak kriju dvoznačnost koja je, u krajnju ruku, i dobila svoj prostor u filozofskim diskusijama. U njima se često sugerira da *proponentu* i njegovom *argumentu* pripišemo najjaču moguću interpretaciju. Ono što se pritom zaboravlja jest da pridavanje (i) racionalnosti proponentu i (ii) njegovoj tezi/argumentu ne mora rezultirati jednakom interpretacijom! Intencija proponenta (izražena argumentom) i intencija samog argumenta mogu biti dvije različite stvari kojima se onda jakost pridaje na različite načine.¹⁸ Kao ilustracija poslužiti će znameniti primjer Richarda E. Grandyja. Zamislimo dotičnog Paula koji je upravo došao na zabavu. Negdje u prostoriji ugleda osobu i kaže: “Muškarac koji pije martini je filozof”. Realnost je ipak nešto drugačija jer navedena osoba (Biff) pije vodu iz čaše za martini i uopće nije zaokupljena filozofijom. No, igrom slučaja na zabavi je prisutan izvjesni Ludwig koji je filozof i pije martini. Problem je što ga Paul nikako nije mogao uočiti (Stein, 1996: 120). Što bi se dogodilo

¹⁸ Slična se distinkcija uočava i u drugim filozofijskim disciplinama. U estetici (filozofiji umjetnosti) diskutira (raspravlja) se primjerice o intenciji umjetnika i intenciji umjetničkog djela, gdje se postavlja pitanje relevancije prvog u prosudbi drugog. U filozofiji jezika je, pri analizi značenja i referencije jezičnih izraza, prisutna pak distinkcija između referencije jezičnog izraza (npr. Russellova teorija određenih opisa) i referencije *govornika* određenim izrazom (primjerice, semantički pragmatisti).

lo kada bismo tvrdnju i njezinog izricatelja (Paula) sagledali u najracionalnijem svjetlu? U prvom slučaju trebali bismo pretpostaviti da se “Muškarac koji pije martini je filozof” odnosi na Ludwiga jer bi to tvrdnju doslovce učinilo istinitom, a Paula racionalnim. No, javlja se očita poteškoća: Paul izvorno nije referirao na Ludwiga i takva je interpretacija realno nemoguća s obzirom na to da Ludwiga nije bilo na vidiku. Stoga, da bismo ispravno interpretirali Paulovu intenciju, valja se staviti u njegovu poziciju i uočiti kako on nužno misli na Biffa. U tom slučaju proponentu smo pripisali *neistinitu* tvrdnju, ali je to jedini *smisleni* postupak (Stein, 1996: 120). Načelo primijenjeno u drugom slučaju naziva se “načelom humanosti”.

Nadalje se može postaviti pitanje jesu li načelo milosrđa i “načelo humanosti” dva odvojena načela ili je pak potonje tek jedan aspekt prvoga. Evo što Walton kaže tumačeći shvaćanje Trudy Govier: “(...) ne odabire se uvijek jača interpretacija umjesto slabije. Postoji mogućnost da slabija interpretacija više odgovara kontekstu” (prema: Walton, 1996: 216). Sudeći po tome, Govierino stajalište predviđa mogućnost opisanoga interpretacijskog konflikta te nudi rješenje unutar samog načela milosrđa. Pa ipak, spomenuto rješenje ne briše činjenicu da je problem višeznačne uporabe ovih termina još uvijek prisutan.

2.4. Epistemički problem

Jasno je da načelo milosrđa ima epistemički značajnu ulogu. Ono, u kontekstu kritičke diskusije, nastoji pomoći da spoznamo “istinu o argumentu”, koji je točno argument ponuđen, kako bismo ga onda dalje mogli analizirati i/ili kritizirati. Kako ne bi došlo do podcjenjivanja argumenta, što je temelj različitih logičkih pogrešaka, istome inicijalno pripisujemo najveću dopuštenu snagu. No, iako s taktičke strane to možda ne izgleda tako, s one epistemičke je približno jednak problem tumačiti argument snažnijim ili slabijim nego što on zaista jest. Pokušaji su svaki na svoj način promašili epistemičku metu, “istinu o argumentu”. Ako interpretiramo proponentov argument *jačim* nego što on jest, olakšavamo zadatak njegova pobijanja i upadamo u pogrešku “slamnatog čovjeka” (Walton, 1996: 214). Ako ga interpretiramo *slabijim* nego što jest, on gubi na značaju jer mu neopravdano ograničavamo domet.¹⁹ U svakom slučaju, pronalažanje “zlatne” interpretacijske sredine, tj. odmjerena prosudba argumenta ponovno se pokazuje zahtjevnim zadatkom.

¹⁹ U ovom je konkretnom slučaju preuzeto Waltonovo tehničko shvaćanje termina “jačeg” i “slabijeg” argumenta. U dosadašnjem tijeku rada termini “jakosti” i “slabosti” argumenta korišteni su nešto slobodnije te su bili povezani s njegovom generalnom uvjerljivošću. Walton pojmove “jačeg” i “slabijeg” promatra u kontekstu opsega i informativnosti. “Jači” argument nije onaj uvjerljiviji, već onaj koji jednostavno više toga tvrdi i nosi veći inferencijski potencijal. “Slabiji” argument je pak onaj koji tvrdi manje. Zanimljivo je kako “slabiji” argumenti tvrdeći manje obično bivaju uvjerljiviji od “jakih” argumenata. (Napomenuo bih ovdje i jednu moguću terminološku nespretnost. Iako je jasno što se u tehničkom smislu misli pod “jakim” i “slabim” argumentom, teško da sam argument može, ako smo potpuno precizni, biti više ili manje informativan. Baš kao što argument nema istinosnu vrijednost, već su istinite ili neistinite njegove premise i konkluzije, on nema ni vlastitu informativnost. Njegove premise, tj. njegovi razlozi i njegova konkluzija, tj. njegova teza, mogu pak biti više ili manje informativni.)

Zaključak

Načelo milosrđa je načelo metodološke naravi prisutno u više različitih disciplina. Svoje podrijetlo vuče iz filozofije jezika i problema neodređenosti prijevoda te radikalne interpretacije (Quine/Davidson). U teoriju argumentacije ulazi početkom šezdesetih godina 20. stoljeća s Nicholasom Rescherom.

Pri određivanju načela milosrđa u argumentativnom kontekstu valja krenuti od načelne razine. U tom se smislu ono definira kao nastojanje da se tvrdnje proponenta shvate što plauzibilnijima, a argumenti što boljima u mjeri u kojoj to dopuštaju okolnosti (kontekst). Tim putem proponentovi argumenti bivaju razmatrani na najpošteniji način što je pretpostavka za analizu njihova doprinosa u kritičkoj diskusiji i krajnje doseganje istine. Tumačenja se milosrđa razlikuju po tome koliko smo racionalnosti spremni pridati proponentu i njegovu argumentu i pod kojim uvjetima. U tom je smislu za argumentativnu analizu nešto prikladnije, tzv. “umjerenom milosrđe”.

Kao što se primjenjuje u više disciplina, načelo milosrđa primjenjuje se i na više razina unutar svake pojedine. Kako bismo pristupili analizi, prvo trebamo procijeniti krećemo li se u argumentativnom ili ne-argumentativnom diskursu. Ako će to građu činiti smislenijom, tumačimo je iz perspektive potonjeg. Ako to ipak nije slučaj, suočavamo se s različitim razinama primjene načela milosrđa u okvirima argumentacije. Prilikom dijagramiranja, milosrđe se primjenjuje u graničnim situacijama kad nije posve jasno treba li argument prikazati kao vezani ili konvergentni. Pri rekonstrukciji argumenta treba težiti uvećavanju istinitosti premisa (ili njihove kontekstualne prihvatljivosti) i logičke snage. Pri procjeni inferencijskog standarda treba argument tumačiti sukladno onom standardu koji će mu pružiti najveću plauzibilnost.

Kritike načela milosrđa mahom su općenite naravi, iako postoji i nekolicina užih koje su analitički intrigantnije. Općenita kritika nije ništa drugo nego kritika općenitosti. Načelo milosrđa svakako izražava lijepu težnju, ali daje jako malo preciznih uputa kako tu težnju ostvariti u konkretnoj prilici. Ono je, također, zasnovano na idealističnoj pretpostavci da su ljudi zaista skloni racionalnom argumentiranju. Prilikom svoje primjene često se oslanja na maglovite i slabo definirane pojmove što omogućava manipulaciju interpretacijom. Prigovor se upućuje i određenim višeznačnostima; prvenstveno pojednostavljenom izjednačavanju intencije proponenta i njegova argumenta. Konačno, uz načelo milosrđa veže se i problem odmjerene prosudbe. S epistemičkog gledišta, nismo mnogo postigli ako u težnji da izbjegnemo nedopuštenu podcjenjivanje argumenta isti argument neutemeljeno precijenimo.

S obzirom na to da uglavnom ne osporavaju njegovu općenitu poruku (već općenitost same poruke), kritičari “milosrđa” su pozvani isto načelo primijeniti i u svojim analizama. Tim bi se putem izbjeglo neoprezno apliciranje njegove načelne inačice na uža područja primjene i poteškoće do kojih takav postupak dovodi. Načelo milosrđa je nedvojbeno vrijedna metodološka postavka čiju primjenu u jasno definiranim diskursima (i na njihovim podrazinama) odlikuje mnogo manje nejasnoća nego što bi možda u početku bili spremni prihvatiti.

Bibliografija

- Baggini, J., Fosl, P. (2010.) *The Philosopher's Toolkit: A Compendium of Philosophical Concepts and Methods*, 2 edition, Wiley-Blackwell.
- Black, M. (1972.) "Indukcija", u: Prior, A. (ur.) *Historija logike*, Zagreb: Naprijed, str. 203-231.
- Coplestone, F. (1988.) *Istorija filozofije*, Tom 1, Beograd: BIGZ.
- Govier, T. (1987.) *Problems in Argument Analysis and Evaluation*, Dordrecht: Foris Publications Holland.
- Gracia, J. J. E., (1992.) *Philosophy and Its History: Issues in Philosophical Historiography*, Albany: State University of New York Press.
- Hughes, W., Lavery, J. (2004.) *Critical Thinking: An Introduction to the Basic Skills*, 4th edition, Brodview Press Ltd.
- Lycan, W. G. (2012. [2008.]) *Filozofija jezika. Suvremen uvod*, Zagreb: Hrvatski studiji, (u tisku).
- Malpas, J. (2009.) *Donald Davidson*, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/davidson/>, (stranica posjećena: 2. prosinca 2011.).
- Stein, E. (1996.) *Without Good Reason: The Rationality Debate in Philosophy and Cognitive Science*, Oxford University Press.
- Tanesini, A. (2007.) *Philosophy of language A-Z*, Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd.
- Vorobej, M. (2006.) *A Theory of Argument*, Cambridge University Press.
- Walton, D. (1996.) *Argument Structure: A Pragmatic Theory*, Toronto: University of Toronto Press.
- Walton, D. (1998.) *The New Dialectic: Conversational Contexts of Argument*, Toronto: University of Toronto Press.
- Woods, J. (2004.) *The Death of Argument: Fallacies in Agent-Based Reasoning*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

The main features of the principle of charity in argumentative context

PETAR BODLOVIĆ

ABSTRACT: Article aims to present a simple description of principle of charity (*načelo milosrđa*) used in a context of rational argumentation. It tries to evince which are the common ways to formulate this principle and which problems are associated with each formulation. Principle of charity - one of the fundamental methodological tools in critical discussion - finds its origin in philosophy of language. Therefore I find appropriate to use the explanation of the principle in the latter discipline as a main topic introduction. After short introduction the principle of charity will be placed in the context of argumentation. Firstly, few of the general definitions will be discussed, and then the focus will move to different levels of its use. Principle is initially used while estimating the discourse; it also plays significant role in diagramming, argument reconstruction and estimating inferential standard. Second part of the article tries to systematize some objections that principle of charity can be faced with. Some critiques are quiet general (“idealism” of the human rationality as a false assumption; “context” as a term that doesn’t explain anything), and some are closely linked with its appliance on the different levels and in concrete situations. These objections are mostly invented by experts, but some of them are results of author’s critical intentions. Although the difference is, I’m afraid, evident itself, it has also been emphasised by citation.

KEY WORDS: Informal logic, principle of charity, critical discussion, argument analysis, principle of humanity.